

Jonge zwanen die in september en oktober gaan rondvliegen en hun vliegbrevet nog niet hebben komen terecht op daken van scholen, rotondes, binnentuinen, dakterrassen, balkons etc. Verder krijgen we jaarlijks zo'n 20-40 zwanen gemeld met vishaken of visdraad. De ringen bieden bij het loslaten goede diensten, omdat de vogels precies losgelaten kunnen worden op de plek waar zij vandaan kwamen. Op deze wijze hebben we ook partners kunnen herenigen na een tijdelijke gedwongen scheiding. En zelfs wij blijken dan ook menselijk. Blijf maar eens onbewogen als je dan bij de hereniging het begroetingsritueel ziet!

Stad en ommeland, aanpak bij landbouwschade

Ebbing *et al.* (1998) hebben de effecten op de aantalsontwikkeling van verschillende beheersscenario's geschetst. Daarbij is vooral geleund op de gegevens van de Zwanenwerkgroep van Avifauna Groningen, voor het grootste deel ging het daarbij om 'polderzwanen'. Het lijkt gezien de verschillen in doodsoorzaken en voedselsamenstelling waarschijnlijk dat er verschillen zijn in zowel jongenproductie als overleving binnen de verschillende leeftijdsklassen tussen de polder en de stad. We hopen daarvoor in de toekomst een goed beeld te krijgen van deze populatieparameters van onze stadse zwanen in vergelijking met poldervogels. Met die gegevens kan een nauwkeuriger beeld verkregen worden van populatieontwikkelingen.

Dankwoord

Zonder de betrokkenheid van de Almeerse bevolking zouden we niet zo veel gegevens boven tafel krijgen. Daarenboven voegt het een heel bijzonder sociaal aspect aan ons veldwerk toe. Ook alle melders van vogelringen zijn van grote waarde voor ons onderzoek. Daarbij willen we vooral Willem van de Waal noemen die in Groot-Amsterdam vele meldingen heeft verzorgd. Frank Majoor gaf informatie over de Arkemheen vogels. Jan Beekman (ZWG-Avifauna Groningen) voorzag een eerdere versie van dit artikel van waardevol commentaar. Dank daarvoor!

Literatuur

- Ebbing, B.S., J.A.P. Heesterbeek, J.H. Beekman 1998. Knobbelswanen in Noord- en Zuid-Holland, een modelmatige benadering van de aantalsontwikkeling bij verschillende beheersscenario's. IBN-DLO.
- Lemaire T., 2007. Op vleugels van de ziel, vogels in voorstelling en verbeelding. ANBO Amsterdam.

Langjarig ijsvogelonderzoek in Duitsland

Jelle Harder

In Duitsland was de Ijsvogel in 2009 soort van het jaar. Voor mij was dat aanleiding in maart de lezingendag in Duitsland over Ijsvogels te bezoeken. Daarna kwam er een vervolg: in juli mochten wij mee bij het controleren van Ijsvogelnesten en ringen van jonge Ijsvogels in Duitsland. Een unieke ervaring.

Onderzoek M. Bunzel-Drüke en O. Zimball

Op de lezingendag hielden verschillende sprekers een verhaal. Maar klapper van de dag vond ik de bijdrage van Dr. Margret Bunzel-Drüke en Olaf Zimball. Beide wetenschappers zijn verbonden aan een biologisch station. In hun vrije tijd doen zij al meer dan 33 jaar (!) onderzoek in Sauerland aan Ijsvogels. Het onderzoeksgebied is circa 1700 km² groot.

Margret en Olaf volgen de Ijsvogels in hun gebied al vanaf 1976. Zij richten zich op de ontwikkeling van de ijsvogelstand, noteren allerlei broedbiologische gegevens, ringen de oude en de jonge vogels, bekijken de habitat van de Ijsvogels en analyseren de resultaten. Jaarlijks proberen ze zoveel mogelijk beken en riviertjes na te lopen op mogelijke broedplaatsen. Daarna komen ze bij die plaatsen nog enkele malen terug om de leeftijd van de jongen vast te stellen en zodoende op het juiste moment terug te zijn om ze te ringen.



Figuur 1. Dr. Margret Bunzel-Drüke en Olaf Zimball ringen een Ijsvogel en noteren de gegevens.

Tot 2009 hebben Margret en Olaf de jongen van 1310 broedsels geringd. Het aantal eieren van die broedsels was bijna altijd 6 of 7 (enkele keren 8 eieren, weinig voorkomend 1, 2 of 3 eieren). Geringde Ijsvogels die werden teruggemeld zijn vooral gemeld uit westelijke en zuidwestelijke

richting. Verre trekkers betreffen de meldingen uit Mallorca (1400 km) en Malaga (1900 km).

Op excursie naar Duitsland

Na afloop van de lezing van Margret en Olaf heb ik met hen gesproken en enkele gegevens vanuit de situatie Gooi en Vechtstreek overhandigd. Dat leverde direct een uitnodiging naar elkaar op maar eens op bezoek te komen. Op 12 juli was hun planning enkele nesten te bekijken of de jongen groot genoeg zijn om te ringen. Op 11 juli 2009 zijn wij, mijn vrouw Anja, onze vriend Jan van Duinen en ondergetekende, daarom naar Duitsland gegaan. De volgende dag om 08.30 uur werden wij bij ons hotel opgehaald en met z'n vijven reden we naar de eerste ijsvogellocatie. Daarna zouden er nog vijf andere volgen.

Steile oevers

Die broedplaatsen bevinden zich voornamelijk aan de oever van een riviertje of beekje. Met onze waadbroek aan waadden we door het water dat soms ondiep en dan weer verraderlijk diep kon zijn. De sterke stroming en soms gladde of stenige ondergrond maakten het spannend. Door de sterke stroming in de winter en het voorjaar zijn de oevers diep uitgesleten en soms wel 4 meter hoog.



Figuur 2. Nest jonge Isvogels

Jonge Isvogels ringen

Eindelijk gebeurde dan waar we zo naar hadden uitgekeken, het ringen van de jonge Isvogels. Ik was vooral erg benieuwd hoe zij de jonge vogels die nog in de nestkamer zitten zouden ringen. Van te voren hadden we bedacht hoe het zou kunnen gebeuren. Het ging echter heel anders, maar hier trap ik even op de rem. Het zal jullie natuurlijk teleurstellen maar ik ga in dit verhaal nu niet stap voor stap uit de doeken doen hoe de Isvogels uit de nestgang gehaald worden, welke hulpmiddelen daarbij gebruikt worden en welke maatregelen er nog meer te doen zijn voordat tot het ringen

wordt overgegaan. De reden is simpel, ik wil niemand op verkeerde gedachten brengen met als gevolg dat de jonge Isvogels een vroegtijdige dood sterven. (Wel was het voor ons zichtbaar dat Olaf steeds met grote routine en voortvarendheid alle handelingen uitvoerde om de jonge Isvogels uit het nest te halen en terug te zetten).

Bij een nestplaats gekomen werd de nestgang eerst geïnspecteerd op de inhoud. Ja, de jongen waren groot genoeg. Om precies te zijn 21 dagen oud, het beste moment om te ringen. Op de 26e dag zullen de vogels uitvliegen zo leert de praktijk. Eerder in het seizoen waren de jongen ook bekeken en de leeftijd bepaald. Dan is het een eenvoudig rekensommetje om te weten wanneer er geringd moet worden. Het is daarna bijzonder interessant om te zien wat er bij het ringen gebeurt. De jongen zitten bij elkaar in een linnen zakje, ze zijn heel rustig en maken geen enkel geluid. Allereerst wordt de ring omgedaan. Dat is een handeling die iedere ringer als eerste doet wetende dat een vogel ook kan ontsnappen.



Figuur 3. Tellen van het aantal staartveren.

Vervolgens wordt het aantal staartpennen geteld. Dat zijn er in de meeste gevallen 12, maar wij zagen ook een jong met 13 pennen. Zelfs 15 staartpennen is wel eens gezien. De volgende handeling is het meten van de snavellengte. Deze schommelde bij de eerste 6 jongen die wij zagen tussen de 18,5 en 20,1 mm. Weet dat een volwassen vogel een snavellengte heeft van 40 mm. Bij jonge Isvogels valt de korte snavel dan snel op, zeker de eerste tijd. Ondertussen heeft Olaf ook gezien hoeveel kastanjebruin er op de borst van de vogel te zien is. Dat wordt genoteerd als licht, donker, erg donker. Ook de kleur op de vogelkopjes wordt goed bekeken.

Man of vrouw?

In figuur 4 is het zaak te letten op de intensiteit van de blauwe kleur en de grootte van de stippen op de kop. Bij de een zie je meer en feller blauw.

Dat is een mannetje. De andere vogel is meer groenachtig van kleur op de kop. Dat kan een vrouwtje of een mannetje zijn. Dat is dus niet eenduidig (wel jammer, was een stuk handiger). Als je de vogels naast elkaar ziet is het vaak direct te zien, zeker met ervaring.



Figuur 4. Letten op de intensiteit en grootte van de blauwe stippen op de kop.

Gewicht

Daarna is het de bedoeling de IJsvogel te wegen. Hieraan kun je zien of een vogel voldoende op gewicht is, in goede conditie is. Uitkomst bij de 6 vogels 48,5 tot 52,5 gram. Interessant is dat volwassen IJsvogels ongeveer 40 gram wegen. Deze jongen zijn dus zwaarder en voordat ze uitvliegen nog zwaarder. Tot 70 gram was het record. Dit extra gewicht helpt hen om sterk genoeg de nestkom te gaan verlaten. De ouders komen namelijk kort voor het uitvliegen de nestgang niet meer in en gaan in de buurt zitten roepen.



Figuur 5. Olaf weegt een jonge IJsvogel

De jongen teren eerst wat in op hun overgewicht, krijgen toch honger en komen de nestgang uit. Buiten het nest worden ze dan nog enkele dagen gevoerd, daarna moeten ze zelf voorzien in hun levensonderhoud.

Na al deze handelingen worden de jongen één voor één weer in de nestgang teruggezet. Ze lopen

dan door de nestgang naar de nestkamer, soms hebben ze een klein duwtje nodig. Dit alles gebeurt zonder dat je de vogels ook maar een keer hoort roepen.



Figuur 6. Terugplaatsen in de nestgang waarna de jongen zelf naar de nestkamer lopen.

Resultaten

De beide onderzoekers doen al dit werk in hun vrije tijd. Veel verzamelde informatie moet nog worden verwerkt, een deskundige heeft een begin gemaakt met de statistische bewerking ervan. Analyses van de gegevens van Margret en Olaf zullen veel helder maken maar ook weer boeiende vragen oproepen. Dat geldt ook voor de vele bloedmonsters van IJsvogels die verzameld zijn. Het geld ontbreekt hen nog om hieraan onderzoek te laten doen.

De Nederlandse situatie

Navraag bij Gerrit Speek leerde mij dat voor zover bekend in Nederland geen jonge IJsvogels uit de nestkamer worden gehaald om geringd te worden. Een goede techniek daarvoor is hier niet bekend. Mijn voorstel aan het VT is daarom te onderzoeken of Nederlandse ringers geïnteresseerd zijn dit te leren. Op verzoek van Henk van der Jeugd heb ik daarom weer contact opgenomen met Margret en Olaf. Zij zijn zondermeer bereid Nederlandse ringers te ontvangen en gedurende een weekend in mei/juni of juli de vaardigheden van het ringen van jonge IJsvogels te leren. Per keer kunnen maximaal 6 personen mee.

Hebt u belangstelling? Stuur dan een bericht aan Henk van der Jeugd. In het voorjaar worden dan verdere afspraken gemaakt.

Jelle Harder, Coördinator IJsvogelwerkgroep Gooi en Vechtstreek

Foto's: Anja Schuitema en Jelle Harder

Dit artikel is ingekort. Het complete verhaal met kleurenfoto's is te lezen in IJsvogelnieuws no.20 en vindt u op www.vwgggooi.nl Kijk hier in de linkerkolom.